

Dzsingisz kán törvénykönyve – a középkori keleti jogszemlélet lenyomata

Átmeneti jellegű korszakunkban gyakorta fogalmazódik meg a kérdés, hogy az eddig az euroatlanti jogrendszerek által uralt globális jogi kultúrában megtörténik-e az a váltás, ami a nemzetközi gazdaság vagy politika szintjén megfigyelhető a kilencvenes évek óta, nevezetesen a távol-keleti civilizáció szerepének és befolyásának robbanásszerű növekedése. Sokak szerint ez elkerülhetetlen, hiszen nem nehéz belátni azt a szinte kivétel nélkül érvényesülő tendenciát, mely szerint az erőteljes gazdasági fejlődést a politikai súly megnövekedése követi, melynek felhasználásával minden állam törekszik az önmagára nézve legkedvezőbb körülmények kialakítására. Ennek egyik alapvető eszköze a jog. Ha ezt az összefüggést beláttuk, onnantól már csak az a kérdés, hogy mennyiben megfelelő és kielégítő a Távol-Keletnek, azon belül is Kínának a ma fennálló helyzet, ami a nemzetközi magán- és közjogot illeti. Az nyilvánvaló, hogy még ha nem is változik meg alapjaiban a globális jogrend, az adott civilizáció képviselője az egyes rendelkezéseket saját jogi kultúrája alapján interpretálja. Ezt a *jogszemlélet* segítségével teszi. „*A jogszemlélet az adott kultúra világszemléletében gyökerezik, és egyúttal ez az, ami a jogrendszer kiépülése során meghatározza a normákról alkotott vélekedéseket, azok tartalmát, és általában is az intézményeket.*”¹ Ennek tanulmányozásához elengedhetetlen a régió történelmének, korábbi jogrendszereinek vizsgálata, melyen mai jogszemléletünk alapul. Dzsingisz kán kódexe, a *Jasza* meghatározó törvénykönyv volt a nagykának és utódainak birodalmaiban, és azok megszűnése után is jelentős hatással volt az ázsiai jogfejlődésre.

A távol-keleti jogszemlélet élesen eltér a nyugatitól. Ennek részletes kifejtésére – elsősorban terjedelmi okokból – most nincs lehetőség, azonban azok közül a sajátosságok közül néhányat, melyek a mindenkori Kínára, és a vizsgálódás tárgyát képező Mongol Birodalomra egyaránt jellemzőek, Szmodis Jenő kutatásai, valamint a *Jasza* elemzése alapján érdemes bemutatni.

Az első és legfontosabb különbség a hagyományos keleti jogrendszerek és az euroatlanti között az, hogy a jog az egyéb társadalmi normáktól nem különül el élesen, hanem beépül a konvencionális szabályok, az illem, erkölcs, vagy éppen a vallási parancsok által létrehozott normarendszerbe. Több mint kétezer évvel a *ius, fas, mos* elválása után a nyugati gondolkodásmódnak nehézségeket okoz a *Jasza* olyan típusú rendelkezéseinek megértése, mint például az, amelyik előírja, hogy mindenki köteles megosztani ételét az éhezővel², ráadásul fejvesztés terhe mellett. Ebből is látszik, hogy a távol-keleti gondolkodásban a jognak a morálisan helyessel kell megegyeznie, és annak érvényesülését kell elősegítenie.

A *Jasza* magában hordozza a konfucionista és legista értékek legjavát. A kollektivistikus eszmék az egyenlő bánásmód, a javadalmazás tekintetében érhetőek tetten, a morális indítatású parancsok pedig el sem különülnek a jogi jellegű rendelkezésektől. A tényállásközpontú gondolkodást az mutatja, hogy a „bíróságok” elsősorban a tényállás megállapításában érdekeltek, eljárásjogi szabályok alig voltak, valamint a jogorvoslat lehetősége pedig egyáltalán nem jellemző a *Jaszára*.³ Elmondhatjuk továbbá, hogy a törvénykönyv kifejezés nem fejezi ki a *Jasza* lényegét, hiszen egy olyan több részből álló műről van szó, melyben nem csak jogi jellegű előírások, intelmek vannak, hanem a nyugati jogalkotástól eltérően nagyon erős filozófiai aspektussal is rendelkezik.

Jelen tanulmány első részében a mongol történelemnek a *Jasza* létrejöttének és szellemiségének szempontjából fontos momentumai kerülnek bemutatásra, úgymint az első protomongol népcsoport, a hiungnuk államszervezete és társadalma, a Kitaj Birodalom sajátosságai és Dzsingisz kán államalapító tevékenysége. A társadalmi és történelmi háttér bemutatása elengedhetetlen akkor, ha egy szabályrendszer célját, eredetét és hatásait kívánjuk vizsgálni. Ezután a törvénykönyvek hitelességéhez és szétdaraboltságához fűződő problémák, amelyek a fő okai annak, hogy ez a kódex egyelőre nem foglalhatta el méltó helyét a jogtudományi vizsgálódásban.⁴ A *Jasza* szerkezetének, anyagi jogi tételeinek és tanácsainak elemzése alkotja a dolgozat központi részét, melyet a törvénykönyv céljáról és hatásairól szóló befejező rész zár le.

(*Mongólia történetéről*) A Mongol Birodalom és nép történelmének rövid ismertetése elengedhetetlen ahhoz, hogy a *Jasza* rendeltetését és célját megértsük, s ehhez a mongol államot megelőző államalakulat, nevezetesen a Hiungnu törzsszövetség és a Kitaj kaganátus bemutatása elkerülhetetlen. Azért ezt a két csoportot érdemes vizsgálnunk a protomongol népek közül, mert a Hiungnu törzsszövetség jól modellezi a mongol állam birodalmi jellege előtti időket. A Kitaj Kaganátus intézményei pedig hasonlóak a *Jasza* létrejöttének pillanatában még csak kialakulófélben lévő mongol birodalmi bürokráciához és államvezetéséhez. Ezenkívül e népcsoportok életvitele, hitvilága – a nyilvánvaló etnikai kapcsolat mellett – is alapos indokot szolgáltat az elemzésre.

(*A Hiungnu törzsszövetség*) Mongólia területén az első feljegyzett államalakulat a Kr. e. III. század végén kialakult Hiungnu (ázsiai hun) törzsszövetség volt, melynek megerősödése alaposan megváltoztatta a fennálló erőviszonyokat a térségben. Az egyre eredményesebb rabló hadjáratok Kína területének belsejében a híres Nagy Fal befejezésére sarkallta a Csin dinasztia uralkodóit. A másik, ennél jóval fontosabb esemény a hunok körében kialakuló *nomád arisztokrácia* megszületése, amely a hadizsákmány elosztása révén alakult ki: a különös vitészséget tanúsítók és a hadvezetés tagjai nagyobb részt kaptak társaiknál. Ez azért egy igen fontos mozzanat, mert így egy olyan réteg jött létre, amelynek nyilvánvaló célja volt a kiharcolt előjogainak megtartása. Amint Szmodis a jogszociológia megalapítójának gondolatait idézve megállapítja: „*Gumplowicz a hangsúlyt a jog létrejötte vonatkozásában a gazdasági és hatalmi előnyök biztosítására helyezte. Ő a jog és az állam létrejöttének általános törvényszerűségét abban látta, hogy valamely hódító etnikum maga alá vet egy másik etnikumot, és uralma biztosítására jogi jellegű rendszabályokat bocsájt ki*”.⁵ Ez a megállapítás alkalmazható az ázsiai hunok tekintetében is azzal a fenntartással, hogy jelen esetben a jog nem meghódított népek feletti uralom biztosításának eszköze, hanem egy kivételezett réteg kísérlete *saját népének* szabadjai fölötti hatalom kialakítására. Persze az a fontos tényező sem hagyható figyelmen kívül, hogy – szemben a római impériumban meglévő gyakorlattal, mely a legyőzött területet formálisan alárendelt provinciaként kezelte – a sztyeppei birodalmakban a legyőzött vagy szövetsége kényszerített törzsek utóbb gyakorlatilag a „legyőző” nép részének minősültek. Amint Dümeth Dezső írja: „*a hun megjelölés a történelemben igen tág értelmű... Aki elfogadta a dinasztia főségét, és hajlandó volt fegyvert fogni céljai érdekében, az már hunnak... számított – ha szabad ember volt –, bármiféle vér folyt egyébként az ereiben, s bármiféle nyelvet beszélt is.*”⁶ Ebben az értelemben azonban a *saját nép* – amelynek számára a törvényt kibocsátására sor került – már óvatosabban értelmezendő, és e kategóriába alighanem beleértendőek a meghódított népek szabadjai is.

A Kr. e. III. évszázadtól kialakult rend biztosításának legfőbb eszköze a központi államapparátus létrehozása és a jog volt. Ebben az időszakban még nem beszélhetünk formális jogforrásokról, ám a korábban létrejött szokások jogi jelleget is kaptak. E jogszokások közül több is fennmaradt Dzsingisz kán idejéig a térségben élők hagyományai közt, melyek közül néhány rendelkezést a *Jaszában* írásba is foglaltak. Rendkívül szembetűnő például a mongol és a hun harcmódot közötti hasonlóságok sora, mint például a hadseregnek a hiungnuk által bevezetett tízes számrendszerű felosztása, mely jogszabályi szintre emelkedett a törvénykönyvvel: „*Minden tizednek, századnak, ezrednek és tumennek (tízezred) egyértelműen megkülönböztethető egyenruhát kell viselnie.*” A katonai vonatkozású hasonlóságok közül még említésre méltó közös elveken alapuló hadászat és harcászat, valamint a szigorú katonai fegyelem.

A III. század legvégére az archaikus, törzsi-nemzetségi társadalmi formák erősen átalakultak. A legfőbb uralkodót, a *szanjüt* már nem a népgyűlés választotta, hanem *öröklődővé* vált a cím, ezáltal közjogilag már ugyanazzal a tartalommal rendelkezett, mint a *káni* cím. A hiungnuk társadalomszerkezete katonáskodó szabadokból és rabszolgákból állt, akik elsősorban a hadifoglyok soraiból kerültek ki, de nem volt ritka büntetőjogi szankcióként a szolgasorba vetés sem. Ez egy igen elterjedt gyakorlattá vált a belső-ázsiai népek körében, melynek Dzsingisz kán vetett véget – igaz csak a mongol szabadok tekintetében – azzal az utasítással, hogy bárki, aki mongol embert háziszolgájává tesz, halálalal lakol.⁸ Mindezek tükrében kijelenthetjük, hogy a Hiungnu törzsszövetség olyan, tartós ideig fennálló átmenetet képez az archaikus törzsi társadalmi rend és a feudálisztikus, rétegekre osztott társadalom között, amely jellemző lesz a korai mongol társadalomra is.

(*Kitaj Kaganátus*) A Hiungnu törzsszövetség felbomlását követően sok különböző államalakulat gyakorolt ellenőrzést a belső-ázsiai területek felett, mint például a Szienpi törzsszövetség vagy az Ujgur Kaganátus, ám közülük is kiemelkedő fontosságú a Kitaj Kaganátus korszaka, amely a mongol állam létrejöttét megelőző utolsó, egész térséget uráló hatalmi bázisként nagy hatással volt Dzsingisz népére. A kora X. századi kitaj hadsereg és társadalom jól tükrözi a *Jasza* létrehozása idején még csak kibontakozó félben lévő birodalmi viszonyokat, így a mongol jogszemlélet előzménye, eredete utáni kutatás ígéretes része lehet egy rövid betekintés a kitajok államába.

A kitaj népet – kezdetben egy nyolc törzsből álló törzsszövetséget – először kínai történésírók említik a korai V. században. Eredetüket tekintve a Hiungnu törzsszövetséggel rokon tunghu törzsből származtathatóak, és nyelvük egyértelműen a mongol nyelvjárással közeli tartozik. Több ízben kezdeményeztek hadjáratokat Kína felé: az első igazán említésre méltó egy VII. század végén indított offenzíva, mely egy súlyos kitaj vereséggel ért véget, háromszáz évig elvéve a kedvüket a belső területek megtámadásától. Döntő időszak a X. század első fele, melynek során többször vereséget mértek a kínaiakra, óriási hadizsákmányt szerezve tőlük. A sikeres hadjáratok következtében ömlöttek a javak kitaj földre, melyek elosztása során nem érvényesült az egyenlőség elve: a katonáskodó szabadok szolgálatuk arányában kaptak javadalmazást. Ezzel a Kitaj Kaganátusban is meggyorsult a nemzetségi formák felbomlása, és megerősödtek a nomád feudalizmus irányába mutató jelek, úgymint az egyre függetlenebb kagáni hatalom vagy az egyre gazdagabbá váló nemesi réteg kialakulása. Az idegen földekre vezetett támadások olyannyira sikeresek voltak, hogy *Apaoki* személyében sikerült *kitaj* előkelőt ültetni a kínai trónra, megalapítva a *Liao* dinasztiát. Az ezt követő időszakot sokrétű gazdaság jellemzi, melyben részt vett az északi területek nomád, az uralom alá hajtott területek földművelő és a városok kézműves rétege

az egyre szélesebb körben elterjedő rabszolgaság mellett. Ilyen körülmények között várható a jog és állam szerepének a növekedése, hiszen „Zlinszky szerint a jog létrejöttét és felértékelődését a közös szokások hiánya, az e hiány pótlására vonatkozó társadalmi szükségyszerűség követelhetette ki”.⁹ Igaz, ezt megállapítást elsősorban Rómára értette Zlinszky, ám nagyon hasonló helyzet állt fenn a Liao dinasztia birodalmában is, hiszen egy eddig többé-kevésbé homogén népcsoport szoros kapcsolatba került egy tőle teljesen idegen civilizációval. Az ebből adódó, egyre sűrűsödő konfliktusok megoldása immáron kidolgozott, formális jogalkotást és jogszolgáltatást követelt meg, melynek hiánya nagy szerepet játszhatott a kitar birodalom gyors bukásában.

(Mongólia az 1200-as évek elején) Belső-Ázsia északi részén az tizenkettedik században nem volt erős állam, mely ellenőrzése alatt tartotta volna azt. A mai Kína északi részén a Csin dinasztia uralkodott, délnyugati részről a Karakitaj birodalom határolta azt a fennsíkot, ahol a mongol állam Temüdzsin vezetésével létrejött. Három nagyobb törzs, a najmanok, a kereitek és a merkitek mellett számos kisebb törzs, nemzetség élt ezen a területen állattartásból. Juh, ló és szarvasmarha tenyésztésével foglalkoztak leginkább, de najman területen nagy hagyománya volt a tevék tartásának is. A tenyésztett állatok széleskörű felhasználásán alapuló háziipar és a letelepült népekkel, főleg a dzsürcsi birodalommal történő kereskedelem fedezte a nomádok szükségleteit. A nemzetségek kürenekben éltek, melyek akár több ezer jurtaból álló települések voltak. Minden jurta középpontjában égő tűz volt, melynek őrzése hagyományosan a legkisebb fiúgyermek feladata volt, és aki éppen ezért örökölte az apja legelőjét és jurtaját. Érdekeség, hogy Dzsingisz kán halálakor 1227-ben ugyanez az elv alapján osztotta fel fiai közt országát. A birodalmat négy uluszra, azaz országrészre bontotta, melyet fiai helytartókként egyedül a nagykánnak alávetve kormányoztak. A legidősebbnek, Dzsocsinak Észak-Hvárezn jutott fővárosával, Urganccsal és az Amu-Darja alsó folyása; Csagataj a volt karakitaj birodalom területén kapott helytartóságot (egyébként ő lett a felelős a Yasa rendelkezéseinek betartatásáért is); Ögödej pedig a Balkas-tótól északkeletre eső területeket kapta. Végül a nagykan legfiatalabb fiúgyermeké, Tolujotcsigin az ősi, apai szállásterületet kormányozta: a Tola, az Orhon, és a Kerülen folyók sztyeppéit. A mongol öröklési szokások szerint ugyanis a legfiatalabb fiúgyermek örökölte az ősi tűzhelyet, az apai szállásterület központját, és nevéhez csatolhatta az „otcsigin” (tűz őrizője) jelzőt.

Dzsingisz kán apja, Jiszügej egy feltörekvő törzs, a kijatok feje volt. Sok hadjáratot vezetett a környező törzsek, többek közt a tatárok ellen, melynek nagy jelentősége van. A mongolok titkos története szerint Temüdzsin egy tatár fogolyról kapta a nevét, akit pont születésekor hoztak házi rabszolgának apja jurtajába. Neve a temür (vas) szóra vezethető vissza, jelentése: kovács. Apja halála után egy másik nemzetség vette át a hatalmat a törzs felett, és ők magukra hagyták Temüdzsint és családját. Ezt követően számkivettként éltek, mely a kietlen mongol pusztán különös nehézségek elé állította őket. A nyomorúságos életmódnak csak akkor lett vége, amikor Temüdzsin elvette a már korábban neki feleségként ígért Börtét. Apósa segítette ki őket ebből a kilátástalan helyzetből lovakkal, házi rabszolgákkal. Így ért véget Temüdzsin életének első szakasza, mely felkészítette őt az uralkodásra, és nem utolsósorban tiszteletet is kivívott számára.

„A mongol törzsek és nemzetségek között a XII. század vége felé a kereitek voltak a leg-erősebbek. Temüdzsin emlékezett rá, hogy apja valaha komoly szolgálatot tett a kereitek kánjának Togrilnak. A hagyomány szerint Jiszügej és Togril andaságot fogadott, azaz testvérül fogadták egymást. Ez a fogadott testvériség most átszállt Temüdzsinre, aki jog-

gal számított rá, hogy atyja hajdani barátja megsegíti”¹⁰, aki így is tett. Miután eképpen megerősödött nemzetsége, először kisebb kalandozásokkal, hadjáratokkal szélesítette ki hatalmi bázisát. Ám káni címét nem ennek köszönhetette, hanem megnyerő személyisége és okos politikája nyomán kialakuló, nagy befolyással rendelkező támogatói körének.¹¹ Az immáron Dzsingisz kán nevet viselő Temüdzsin ezt követően megszilárdította hatalmát, először a régóta gyűlölt, szomszédos tatár törzseket üzte el, majd nekilátott a frissen létrejött mongol állam kormányzásának megszervezéséhez.

(*A Jasza keletkezéséről, szabályozási tárgyáról és jellegéről*) A *Jasza* létrejöttének közvetlen előzményeiről *A mongolok titkos története* című kötetben találhatunk részletet, mely szerint Dzsingisz kán az 1206-as kurultájon (népgyűlésen) a következő szavakat intézte Sigi-kutuku-hoz:

„Amikor az örökkévaló Eg pártfogásába fogadott, és az egész népet a hatalmam alá hajtottam, te szem voltál látásra, fül a hallásra. Oszd szét az egész népet, az anyának, nekünk öccsöknek, fiúknak... Szavadat ne merje megmásítani senki! – Így rendelkezett, aztán megbízta Sigi-kutukut, bíraskodjék mindenki felett az egész népben:

Ha tolvajt találsz, fenyítsd meg,

Hazugságot hozz napvilágra,

Ítéld halálra azokat, kik halált érdemelnek,

fizetess váltságot azzal, ki azt érdemli!

*Azután az egész nép részekre osztását, és bíraskodási ügyeket írja be a Kék könyvbe. Amit Sigi-kutuku velem egyetértésben meghatározott, s a Kék könyv fehér lapjain könyvbe foglalt, az ivadékok ivadékainak végezetéig meg ne másítsa senki! Azokat, akik megmásítják, meg kell büntetni. Így rendelkezett.”*¹²

A *Jaszának* nem maradt fenn egyetlen példánya sem épségben, ezért a törvénykönyv felosztása, rendszere sem rekonstruálható teljes bizonyossággal. A töredékek alapján azonban helyre lehet állítani a kódex egy valószínűsíthető konstrukcióját, mely a mi vizsgálódásunkat is nagyban segíti. Ezt elsősorban Juwaini, Bar Hebraeus, Rashid ad- Din, és a két híres örmény történész, Magakaia és Vardan munkássága alapján állította össze Vernadsky, mely átláthatósága miatt a leginkább használható rekonstrukció.

Az első rész nemzetközi jogi, és protokolláris előírásokat tartalmaz. A második csoportot közjogi jellegű jogintézmények alkotják, úgymint a kánhoz, az államhoz, valamint a különböző típusú immunitásokhoz kötődő szabályozások. Itt található továbbá a Szolgálati, Hadászati, és a Vadászati rendelet is. Ezt követik az állami adminisztrációról, adózásról szóló rendelkezések. A büntetőjog és magánjog, és azon belül is a kereskedelmi jog alkotja a következő csoportot. Az igazságszolgáltatásra, és a törvénykönyv betartására vonatkozó kitételek zárják le a *Jaszát*. Természetesen ez az utólagos felosztás mesterseges, és erősen a saját, európai jogszemléletünket tükrözi, ám nagyban hozzájárul ahhoz, hogy átláthatóvá és könnyebben érthetővé tegye ezt a kora tizenharmadik századi kódexet.

(*Nemzetközi jog*) Dzsingisz kán nagy hangsúlyt fektetett az államközi kommunikáció kiépítésére és szabályozására, melyre Juwaini és Bar Hebraeus munkáiban is találunk utalásokat. A diplomáciai kapcsolat a többi, „lázádo” állammal egy szigorú forgatókönyv szerint zajlott le: „Amikor a mongolok levelet akarnak küldeni valamelyik lázádo közönségnek egy küldöttet küldenek. Nem megy vele kíséret, nem a seregük számával akarják megfélemlíteni az ellenséget, hanem egy magányos ember ajánlatával: Ha engedelmesen behódoltok, jó bánásmódban részesültek, de ha ellenálltok, akkor csak az Eg Szelleme tudhatja, mi fog történni veletek”¹³

Ebből a részletből egyértelműen látszik, hogy a Dzsingisz kán és a mongolok úgy gondolják, hogy őket egy felsőbbrendű lény védelmezi és irányítja. Bar Hebraeus meg is jegyzi, hogy e viselkedés kiválóan példázza a mongolok bizalmát önmagukban és istenükben, mellyel hódítottak és hódítani is fognak. További betekintést adhat a korabeli mongol szemléletmódba az, ahogy a többi népet egyszerűen „lázadónak” tekintették. Ez Dzsingisz küldetésudatából következik, mivel ő és leszármazottai a Világbirodalom létrehozására voltak hivatottak, melyben az őt akadályozó népeket mint felkelőket, el kell tiporni.

Egy másik alapvető szabálya Dzsingisz nemzetközi jogának az idegen nagykövetek és küldöncök sérthetlensége és tisztelete. A birodalmi postaszolgálat állomásain ők is térítésmentesen megpihenhettek és lovakat válthattak, a megbecsültség magas fokának jeleként. Ugyanezt a tiszteletet várta el saját hírnökeivel szemben is az idegen országokban, melyet, ha nem tanúsították, személyes sértésnek vett. A horezmi sah, Mohammed ellen ezért indult hadjárat 1219-ben¹⁴, és az orosz hercegek, akik 1223-ban kivégezték a hozzájuk menesztett küldötteket, ugyanezért vonták magukra a kán haragját és kegyetlen bosszúját.¹⁵

(Közjog)

a.) A Kán

A legfőbb hatalom gyakorlója egyedül a kán, és ez az egyedüli cím is a birodalomban: „*A mongolok nem fognak hangzatos rangokat és címeket adományozni királyaiknak és nemeseiknek, mint a többi országban. Aki a trónon ül, az a kán, és egyedül a kán címet veszi fel*”¹⁶. Ennek az intézkedésnek több oka is van: elsősorban az, hogy a mongolok káni címe ezáltal is nagyobb erőt sugározzon, hiszen nincs senki a birodalomban, aki hatalmát bármi módon is hozzá mérhetné. A másik indok az, hogy Dzsingisz így akarta megelőzni – az egyébként így is megerősödő – nomád feudálisztikus arisztokrácia térhódítását.

b.) Az állam

A törvény szerint a mongol nép alkotja a mongol birodalmat, ám az ebből következő hatalom egyedül a kánválasztás során jelentkezik. Ha meghal az uralkodó, akkor a hivatalok vezető tisztségviselői, a hadsereg magasabb rangú tisztjei, a törzsek vénjei és a családtagok összegyűlnek új királyt választani a nagy mongol nemzeti nagygyűlésen, a *kurultáj*on. Az új kánnak feltétlenül Dzsingisz leszármazottjának, és az uralkodó ház tagjának kell lennie.

Nagy mennyiségben áll rendelkezésünkre információ a kurultájokról a „*Mongolok titkos történetétől*” kezdve Juwaini munkásságán keresztül egészen Plano Carpini-ig. Egy általános „nemzetgyűlés” gondolata még a törzsi és nemzeti időkől származik, mivel a mongol törzsek mindegyike elvileg valamilyen szintű vérségi kapcsolatban áll Dzsingisz törzsével, így ők is részesei és érdekeltjei is egyben egy új, erős kán választásának. Ahogy a birodalom gyarapodott, egyre több törzs és népcsoport csatlakozhatott ehhez a központi gyűléshez.

c.) Szolgálati rendelet

A mongol birodalmat egy szigorú, mindenkire kiterjedő szolgálatrendszer alapján hozták létre, mivel a családban és a törzsekben egyértelműen ki van osztva minden feladat és felelősség, és a tagok azokat nem hagyhatják el. E feladatmegosztás és szigorú követelmények érvényesülnek az állami szinten is. Mindenkinek megvan a szolgálati helye, melyet semmilyen körülmények között sem hagyhat el.¹⁷ Ez elsősorban természetesen a katoná-

ságnál jelent meg teljes szigorral. Az egyéb foglalkozást betöltők irányában nagyobb rugalmasságot tanúsított az állam, de az ő tekintetükben is megfigyelhető a „röghöz kötés”. Ilyen feljegyzéseket találhatunk például Bar Hebraeus-nál: *„Egy ezred, század, tized tagja sem hagyhatja el az egységét. Ha mégis megteszi halállal lakol, és az is aki befogadja”*¹⁸

A szolgálati időben, béke idején is tiltva van a tétlenkedés. Péti de la Croix szerint *„azért, hogy végleg felszámolja a semmittevést országában, Dzsingisz utasította összes alattvalóját, hogy szolgálják a köz javát valamilyen formában. Akit nem küldtek háborúba, az idénymunkát végez, középületet épít, de valamilyen formában szolgálja az államot”*¹⁹ A felsőbb utasítás megkérdőjelezhetetlen: Dzsingisz parancsait feltétel nélkül kellett még a legmagasabb rangú katonai vezetőknek is betartania, még akkor is, ha az a saját halálos ítélete volt.²⁰

További sajátossága a korabeli mongol jognak, hogy az általános szolgálati kötelezettség mellett megjelenik az egyenlő munkavégzés követelménye is. Ennek értelmében minden beosztottnak azonos mennyiségű munkát kellett végeznie. Ebből következik az egyenlőség az ételadagok kiosztásakor is. Erre kitűnő példa egy töredékből a *Jasza* egy rendelkezése, mely szerint: *„tilos olyan valaki jelenlétében enni, aki előtt nincs étel anélkül, hogy sajátunkat megosztanánk vele”*.²¹

d.) Immunitás

Létezett a birodalomban egy különleges megbecsültségnek örvendő réteg, melynek tagjai kivéltel képeztek a szolgálati rendelet és az adóztatás több formája alól is. Ezek közé egyházi személyek, orvosok, mérnökök, művészek és egyéb, nagy tudást igénylő szakmák üzöi tartoztak.

Bar Hebraeus: *„a mongolok nagy becsben tartják az igazságos, a józan, szerény és bölcs embereket, bármely néphez tartozzon is.”*²²

Juwaini ugyanerről: *„Dzsingisz tisztelte, szerette, és védelmezte a tanult papokat a világ minden tájáról ugyanúgy, hiszen mindegyikük az Isten szószólója.”*²³

Vardan e tisztelet anyagi vonatkozásáról ír: *„A kán utasítására mindennemű adózás alól mentesül az összes egyház és azok papjai.”*²⁴

Ezen rendeletek világosan tükrözik a keleti világszemléletre hangsúlyozottan jellemző pragmatizmust és az iszlám-keresztény civilizációra jellemző „térítési kényszer” teljes hiányát. Míg a világ más tájain a különböző vallások követőinek egymás mellett élése általában problémás volt, addig a Mongol Birodalom és utódállamai területén ugyanez kevés feszültséget generált. A széles körben elterjedt vallások közé tartozott a nesztóriánus keresztény, mohamedán, buddhista, sámánista, lámaista, de még sok egyéb egyház és szekta működött.

A másik immunitást élvező csoportra kevesebb utalást találunk a *Jaszában*. Itt a valóságokhoz hasonlóan nem tettek különbséget a származás szerint, hanem szakmabeli jártasság alapján estek elbírálás alá, a legtehetségesebbeket a központokban (mint például Számárkándban) telepítették le. Az ide tartozó művészek, orvosok, építészek, jogismerők mentesültek az általános hadkötelezettség alól, és más, speciális munkakört kaptak.

Az immunitás ezen csoportjai fennmaradtak az utódállamokban, mikor például az Arany Horda kánjai a *yarlikok*ban²⁵ felmentést adtak az oroszországi ortodox egyháznak, melynek jelentőségét tovább növeli az a tény, hogy közvetlenül a *Jaszára* hivatkoznak indokolásukban.²⁶

e.) Hadászati rendelet

E tárgykör szabályozása természetesen az egyik legfontosabb része a *Jaszának*. Mongol sajátosság a katonai és a civil adminisztráció egysége, ugyanis az adóztatásra, a katonák kiállításra és az egyéb szolgáltatásokra vonatkozó követelmények területenként egybeestek.

A katonai élet legfontosabb szabályait Juwaini foglalta össze:

„Az általános alapképzés a kardforgatást és az ijjal, dárdával való harc elsajátítását foglalja magában.”

„Minden tizednek, századnak, ezrednek és tumennek egyértelműen megkülönböztethető egyenruhát kell viselnie.”

„A mozgósítás napján mindenkinek teljesen felszerelve kell jelentkeznie a tisztjénél. Az egység harcészültségéért a tiszt felel.”

„A hadjárat megindítása előtt a kán személyesen, egy teljes katonai szemle során ellenőrzi a sereget, és a mulasztó egységek tisztjeit megbünteti.”²⁷

A szolgálati rendeletek megjelennek itt is, többé-kevésbé azonos formában: ide tartozik a munka egyenlő elosztása, áthelyezés tilalma és minden parancs kérdés nélküli végrehajtása. Valószínűsíthetően a hadizsákmány elosztására is szigorú szabályok voltak, hiszen ez tette ki a mongol „nemzeti bevétel” jó részét, főleg a kezdeti időkben. Pétis de la Croix ír egy olyan szabályról, mely tiltotta a fosztogatást a legyőzött városokban, ameddig arra a hadvezér nem adott külön engedélyt. A harctéren való kitűnést tiszteknek kijáró résszel jutalmazták a zsákmányból.²⁸ Juwaini részlete szerint a legszebb lányok közül először a kán és a hadsereg parancsnokai válogatnak. Valószínűsíthetően e rendszer alapján osztották el a többi zsákmányt is.

f.) Vadászati rendelet

„Mikor épp nem hadakoznak a mongolok, a hajszával foglalják el magukat. Fiaikkal vadásznak, hogy tanuljanak meg ölni, hogy legyenek kitartóak, vérszomjasak, és úgy vessék rá magukat az ellenre, akár a véreb a zsákmányra.”²⁹

Részletes adatokkal ismét Juwaini szolgál, és ezek alapján több törvényszerűséget lehet megfigyelni a mongolok legfőbb békeidőbeli elfoglaltságával, a vadászattal kapcsolatban. Dzsingisz kán a hajszákat tartotta a háború legjobb iskolájának, így ha nem folytattak épp hadjáratot, az egységek összegyűltek gyakorolni, mely egy akár több hónapig elhúzódó vállalkozást jelentett. A vadászatok hadműveleti pontossággal tervezték meg, és voltak olyan esetek, melyekben több tumen vett részt, és olyan manőverekkel operáltak, melyek a hajszát a hadgyakorlat szintjére emelték. Juwaini szerint „a vadászat célja, hogy a zsákmányt körbevegélyék, és szabályozott sortűzekkel megtizedeljék. Ezt úgy érték el, hogy a hajtás legelején a katonaság jó részét a két szárnyon helyezték el, ők voltak a kezek. Addig közelít a két kéz, míg át nem ölelik a teljes területet, melyet aztán egyre inkább összesűkítenek. A vadak felhajtása és bekerítése egytől akár három hónapig is eltarthat. A sortűz első nyilát a kán lövi ki, őt követik a hadvezérek, előljárók, majd a katonaság többi része. A bekerített vadállományt nem lehetett teljesen leölni, hanem egy részét el kell engedni, hogy tudjanak tovább szaporodni.”³⁰

Itt ismét egy korabeli keleti sajátosság jelenik meg: a semmittevés szembeni intolerancia a társadalom minden szintjén. A hadsereg katonái a közkatonától egészen a tumenvezérig valamilyen formában mindig elfoglalták magukat. Ha nem volt éppen hadjárat, akkor vadászaton voltak, ha az sem volt, akkor közmunkákat végeztek, mint például hídépítés vagy a városok tisztán tartása. A korabeli nyugati feudális államok hadseregeinek gerincét alkotó lovagi rend ettől élesen eltérő életmódot folytatott, hiszen az ő egyedüli kötelességük a harcészültségük fenntartása és az uralkodó iránti feltétlen hűség volt. Ezzel szemben a folyamatos együttélésből és közös munkából adódó fegyelem és szervezettség volt az egyik döntő különbség, mely lehetővé tette azon manőverek pontos végrehajtását, melyeknek a mongolok köszönhatték harcászati fölényüket a korszak többi hadseregével szemben.

(Az adminisztráció) A béke és rend fenntartása, valamint a nép „jóra nevelése” az elsődleges feladata a belső adminisztrációnak. Ezt támasztja alá Mirkhawand töredéke is: „*Ahogy a törzsek behódoltak Dzsingisznek, a kán elmondta alattvalóinak, mennyire elszomorítja az a sok bűn, melyet a mongolok egymás ellen elkövetnek, és melyeket ő nem tűr tovább. Új rendet hozott létre, a városok és utak már biztonságosak, így a kereskedők már nyugodtan utazhatnak arannyal megrakott szekereiken, nem eshet bántódásuk a birodalom egész területén*”.³¹ Ez a rendelkezés gyakorlatilag a méltán híres Selyemút közvetlen előzménye, mely létrehozása után zavartalanul zajlott a kereskedelem a mongolok által ellenőrzött területeken. Ezt az utat szegélyezik Dzsingisz másik nagy fejlesztéseként a birodalmi postaállomások, más néven *yamok*. Ezek a *yamok* (érdekesség, hogy ez az elnevezés a mai mongol nyelvben a minisztériumokat jelöli) küldöncöknek, külföldi hatalmasságoknak és fontos kereskedőknek friss lovakat, ételt, szállást szolgáltatottak. Ezt a rendszert az adminisztrációnak kellett kiépítenie és fenntartania, mely a katonai censusok alapján két *tumen*enként tette kötelezővé az egyes állomások létrehozását és finanszírozását.³²

A *Jasza* sorai közt további, a rendfenntartást segítő utasításokat is találhatunk: „*Halál terhe mellett, ha valaki egy szökött rabszolgát talál, azt azonnal vissza kell szolgáltatnia annak jogos tulajdonosának.*” „*Állatok levágását mostantól szigorúan csak a mongol hagyományok szerint lehet végezni.*”³³ Található ezen törvények közt egy olyan is, mely a mosásra és fürdésre vonatkozik a folyóvizekben. E mögött kettős ok áll. A hivatalos indoklás szerint az Égzszellem tetszését kívánják elnyerni azáltal, hogy tisztán tartják az élet alkotóelemét, a vizet. A másik, gyakorlatiasabb indokot de la Croix véli felfedezni, ugyanis szerinte a törvény célja egyedül a mongolok távol tartása a vizektől villámlás és áradások idején.³⁴

(Adózás) Az eredeti mongol államnak a térségre akkor jellemző természetes gazdálkodás miatt nem jelentett problémát az adóztatás, mely alacsony mértékű volt, és természetben kellett teljesíteni. Az elsődleges feladat mind a tisztek, mind a közkatonák számára önnön fegyverzetük, lovuk és ételük biztosítása volt. Hadjárat során nem voltak elhúzódó utánpótlási vonalak, melyek a háterszág adóztatását követelték volna meg, hanem a hadsereg önfenntartó volt (pontosabban az elfoglalt területek látták el őket).

Az államapparátus, a terület és a kán körül egyre növekvő kíséret egy új adórendszer bevezetését tette szükségessé. Meg kell említeni itt is, hogy az adózás rendje és a hadi jellegű kötelezettségek rendszere teljesen fedi egymást. Juwaini foglalja ezt össze: „*Ha egy területet a mongolok elfoglaltak, akkor egy cenzust állítottak fel, mely alapján az ott élőknek egy tizedet, századot, ezredet, vagy akár egy egész tument kellett kiállítaniuk. Ehhez járultak a postaszolgálathoz köthető szolgáltatások, az élőállat a hadsereghez, és a pénzben fizetendő adók.*”³⁵ Az Oroszország területén lévő fejedelemségek a mongol hódítás után, de még az azt követő időszakban is hasonló rendszert alkalmaztak a szolgáltatási kvóták megállapítására.

Az adózási rendszert tovább árnyalja egy részlet Bar Hebraeustól: „*Minden évben a nép a kánhoz járul ajándékai átadására, melyben állatok és kincsek éppúgy benne foglaltatnak, mint az irhabunda a sereg melegen tartására.*”³⁶ A pénzbeli és természetbeli juttatások mellett a kötelezték továbbá az alattvalókat, és a háborúból hazatérőket is közmunkák elvégzésére. A korábban már említett hadizsákmány is rendszeres bevételi forrásként jelent meg a mongol birodalmi gazdaságban a kezdeti időszakokban.

(Büntetőjog) Maqrizi és Magakaia őrizte meg legteljesebben az utókor számára a *Jasza* büntetőjogi vonatkozású rendeleteit. Érdemes megjegyezni itt azt is, hogy „*alighanem a konfuciánus és legista gondolkodásból ered, hogy a kínai jog fő hangsúlya hagyományo-*

san a közjogon és a büntetőjogon van”.³⁷ A kultúrák nyilvánvaló kölcsönhatása következtében ez a megállapítás ugyanígy igaz a mongol törvénykönyvre is, melyben a magánjog csak kis szerepet kap, annak szabályozását a törzsi szokásjogra hagyja.

A *Jasza* büntetőjogi céljai a következőképpen fogalmazhatóak meg Magakaia szerint: „szeressük egymást: ne legyünk házasságtörők, ne lopjunk, ne tanúsítsunk semmit, miről tudjuk, hogy hazugság, ne áruljuk el hazánkat, és tiszteljük az öreget, az elesettet – ki ezek valamelyikét megszegi, halálával fizet”.³⁸ Ismét a keleti jogszemlélet egy iskolapéldáját látjuk Magakaia megfogalmazásában, ugyanis éppúgy egy rendelkezésben fedezhető fel az állam elleni bűncselekmények egy sajátos fajtája (hazaárulás), az egymással való harmóniára törekvés („szeressük egymást”), és egy nevelési célzatú előírás. Mindezek megszegése egy nagyon kemény, döntő többségében azonnal végrehajtott halálbüntetést vont maga után.

(*A bűncselekmények fajai*) Mivel a *Jasza* nem tartalmazott egy egységes „büntetőtörvénykönyvet”, a felosztás a következőképp lehetséges: 1. egyház és erkölcsök elleni bűncselekmények 2. állam elleni bűncselekmények 3. magánszemély ellen elkövetett bűnök.

Az egyház és erkölcs védelmében a következő szabályokat hozták: mindenki, aki akadályozza bármely egyház szabadságát, bünt követ el. A tudatos hazugságot (valószínűsíthetően a bíróságok előtt elhangzó, valamint a katonai jelentésekben megfogalmazott valótlan állítások tartoztak ide) speciális büntetéssel torolták meg. Erkölcs elleni bűncselekmény volt továbbá a házasságtörés, a szodómia, az állatoknak a mongol hagyományoktól eltérő levágása, szent helyek és emberi maradványok megszenteltetésének.³⁹

Az állami elleni bűncselekmények túlnyomó részét a Szolgálati rendelettel szembeni kihágások teszik ki. Pétris de la Croix írt egy érdekes szabályról, melyben halállal büntetik azt, aki egy szabad mongol embert háziszolgájává tesz.⁴⁰ E rendelkezés mögött két magyarázat is húzódhat. A legkézenfekvőbb az, hogy a mongol emberek méltóságát akarták ezáltal megvédelmezni, de a lényegesebb az, hogy a vezetés mindenképp meg akarja védelmezni a hadsereg számára leginkább alkalmas mongol férfiakat. Ugyanebbe a csoportba tartozik továbbá a hivatali hatalommal való visszaélés, az engedetlenség, és a *Jasza* rendelkezéseinek de nem tartása.⁴¹

A magánjogi jellegű büntettek közé sorolható „más rabszolgájának az eltulajdonítása, rejtegetése”, „a ló- és szarvasmarha-tolvajlás”, „többszörös, felróható csődbejutás”.⁴² Gyilkosságnál aszerint szankcionáltak, hogy milyen származású embert ölt meg az elkövető.

(*A büntetés fajtái*) Általánosságban megfigyelhető, hogy a *Jasza* halálbüntetéssel szankcionálja a kihágások jelentős hányadát, annak elrettentő erejében bízva. Ez a tendencia az egész törvénykönyvben megfigyelhető: egészen az – európai szemmel – legkisebb kihágástól a hazaárulásig sújtották fejvesztéssel a szabályok megszegését. Természetesen a *Jasza* is ismerte a közösségből való kizárás büntetését, mely évezredek óta jelen van az emberiség történelmében, és azt alkalmazta is, elsősorban száműzetés, ritkább esetben szabadságvesztés útján.

Halálbüntetés jár a vallások ellen elkövetett atrocitásokért, a hagyományoknak, erkölcsnek ellentmondó viselkedésért, szinte az összes állam ellen elkövetett bűncselekményért, a harmadik csődbejutásért és lótolvajlásért, ha az elkövető nem tudta megfizetni az ezért járó büntetést.⁴³ Mivel a mongol kultúrában a ló központi szerepet tölt be – tejet, húst, és szükség esetén tápláló vért ad, és a lovak széles körű felhasználásának köszönhetik a mongolok hadászati fölényüket is – a kiszabott bírság elég magas volt, így általában a lótolvajt is kivégezték.

„*Száműzetés jár annak, ki a Jasza ellen tesz, és a kán nemzetségének tagja*”⁴⁴ – természetesen a kán közvetlen utódai más megítélés alá estek. Ritkán fordult elő ilyen eset, ugyanis sokan a nemzetségből vezető pozícióban álltak, és nekik rangjukhoz méltóan, példát mutatva kellett élniük.

A feladatait nem megfelelően ellátó katonatisztet lefokozták. Kisebb, a katonai fegyelem ellen elkövetett kihágásokért nagy fájdalommal járó fenyítést kaptak az elkövetők.⁴⁵

Gyilkosság elkövetéséért bírságot kellett fizetni, mely mértékét az áldozat származása határozta meg. Mirkhawand szerint egy muszlim ember gyilkosa 40 arany „balysh”-t adott, míg egy kínai ember gyilkosának egy szamarat vagy annak árát kellett megfizetnie.⁴⁶ Ez egy újabb példája az alapjaiban különböző két jogszemléletnek. Európában már ekkor is nagyobb értékkel bírt az ember, és egy gyilkos nemcsak kár megtérítésére, hanem annál keményebb szankciókra számíthatott, míg a keleti kollektivista gondolkodásmódban gyökerező mongol jogrend szerint inkább egy dolgozó volt a sok közül. Azt az értéket, melyet a közösség számára képviselt, mindenképp meg kell téríteni, viszont az nem feltétlenül volt kívánatos, hogy a büntetésből kifolyólag még eggyel kevesebb dolgozója legyen a birodalomnak.

(*Magánjog*) Kevés magánjogi tartalmú részletet lehet találni a *Jaszában*, de ez annak tudható be, hogy Dzsingisz nem is nagyon akarta szabályozni ezt a jogterületet, hanem meghagyta azt a törzsi szokásjog hatáskörében. Ha mégis hozott rendeletet, azt általában szintén a szokásjogok birodalmi szintű joggá előléptetése érdekében tette.

Családjog

Házassági jogi vonatkozású előírások közé sorolható az az előírás, mely szerint „*a férfinak meg kellett vennie feleségét. Első és másodfokú rokonok között a házasság tilos.*” A poligámia is megengedett volt.⁴⁷

A családfő halála után annak feleségei sorsáról az elsőszülött fiú dönt. Saját anyja kivételével akár el is veheti őket.⁴⁸

A mongol családban és a keleti kultúrában általában véve a nők szerepe nagyobb, mint az európaiakban volt az adott időszakban. Az a tény persze, hogy a férfiak döntenek a sorsukról (nem csak a házasság ügyében), mai szemmel furcsállható, de akkoriban teljesen elfogadott volt. A családi háztartást viszont teljes egészében a nő kezelte, de nemcsak főzés és fenntartás szintjén, hanem a teljes gazdaságot és pénzforgalmat is ő irányította a családban. Pétis de la Croix szerint „*akár a tatároknál, a mongoloknál is a nők úgy adnak-vesznek a család vagyonából, ahogy azt jónak látják. A férfiak csak a vadászattal és háborúskodással foglalkoznak, az egyéb gondokat a feleségeikre bízák.*”

„*A rabszolgától származó gyermek törvényesnek számított ugyanúgy, mint a többi feleségtől származó. Am az első feleségtől született gyermekek örvendhettek a legnagyobb figyelemnek az apától.*”⁴⁹

Az öröklés

Az öröklési jogra csakúgy, mint a magánjogra általában nem sok utalást találunk a *Jaszában*, és ha igen, akkor az addig is életben lévő szokásjogot erősítette meg. A családfő halálakor az első feleségtől született elsőszülött fiúgyermek kapta a legnagyobb részt, a többi egyenlően osztozott, kivéve a legkisebbet, hisz ő kapta meg apja jurtáját és központi szállás-területeit. Mikor Dzsingisz meghalt, ugyanezen elv szerint osztotta fel birodalmát fiai közt.

Egy szabad mongol ember utáni öröklésbe az államhatalom sose szólt bele, még abban az esetben sem, hogyha nem maradt utódja az örökhagyónak.⁵⁰

(*Kereskedelmi jog*) A mongol jog és a *Jasza* kutatói egyaránt egyetértenek abban, hogy a Szolgálati rendelethez hasonló, rendszerezett, kereskedelemre vonatkozó előírásoknak is létezniük kellett, mivel Dzsingisz kán köztudottan nagy hangsúlyt fektetett a kereskedelem felvirágoztatására. Sajnos azonban egyik kortárs történésznél sem találhatunk vonatkozó töredékeket, egyet leszámítva, mely így szól: „Az, aki hitelre vételez árut, és csődbe megy, még egyszer kér kölcsön, ismét tönkremegy, ha harmadjára is csődbe jut, akkor halállal lakoljon.”⁵¹

(*Törvénykezés, eljárásjog*) Dzsingisz a bírósági rendszer kiépítésénél szintén nem akarta alattvalóira erőltetni elgondolásait. A szokásjog mellett a nemzetségek, törzsek vénjei, egyházak, különböző kereskedelmi egyesületek és helyi kormányzók hozták létre a mongol birodalomra jellemző kibogozhatatlan bírósági hálózatot. A kán klánjának öregjei alakították ki a Legfelsőbb Bíróságot, mely a *Jasza* törvényeinek betartását felügyelte. Ha Dzsingisz törzsének tagja megszegte valamelyik előírást, akkor megrovásban részesült, második kihágást sem szankcionálták különösebben, viszont harmadik esetén egy távoli helyre száműzték az elkövetőt. Ez természetesen csak a kisebb kihágásokra vonatkozott – súlyos bűncselekményért ugyanúgy lakolnia kellett.

(*A Jasza továbbélése*) Dzsingisz kán meg akarta örizni kódexét az utókor számára, ezért meghagyta, hogy csak a birodalom felbomlása esetén lehet eltérni a törvénykönyvtől. Csagatajt, a második fiát jelölte meg a *Jasza* Örzőjeként, és ő apja akaratával összhangban nevezte ki Ögödej nagykánná. Ennek egyik feltétele az volt, hogy Ögödej esküdjön fel a *Jasza* megtartására és védelmére. Ez a feltétel végig fennmaradt a kánok kinevezéséhez, és ők be is tartották azt. „Aki megszegi, a fejével fizet”⁵² szöveg a híres mondása az Arany Horda vezérének, Batu kánnak.

A továbbélés szempontjából érdemes még megemlíteni azt, hogy az utódállamok kialakulásával párhuzamosan megjelentek kisebb jelentőségű és csak helyi hatállyal rendelkező *jaszák*, mely a szó etimológiája (*jasza* = parancs, törvény) szempontjából logikusnak tűnik. Am ezeken a területeken is fennmarad legfelsőbb jogforrásként az eredeti Dzsingisz-törvénykönyv, a „*Nagy Jasza*”. A felbomló birodalom államaiban még több évszázadon keresztül a *Jasza* több rendelkezése formálisan is a jogrend része maradt például Arany Horda államában, a perzsiai Ilkhanate-ban, de hivatkoznak a *Jasza*-ra a Mamlúk Birodalmat modernizálni kívánó vezetők is.

(*Zárógondolatok – A Jasza helye a jogtudományban*) Vernadsky cikkéig a témával foglalkozó kutatók úgy gondolták, hogy a *Jasza* nem volt más, csak az addig létrejött jogszokások kodifikációja. Azonban az világossá vált a töredékek behatóbb vizsgálata során, hogy a szokásjogi rendelkezések helyett inkább a Dzsingisz és a tanácsadói által létrehozott birodalmi jogról van szó, mely ugyanakkor nem fordult szembe a korábbi nemzetségi, törzsi normákkal és szabályokkal, hanem hallgatólagosan elfogadta azokat. Látható tehát, hogy a kán által létrehozott jogrend egy kevert rendszer, melynek célja egy birodalom alapjának létrehozása és a benne élők békés együttélésének lehetővé tétele.

A *Jasza* ezen gyakorlati hasznán kívül a jogtudomány számára is nagy jelentőséggel bír. A világirodalomban, de a magyar jogász fórumokon is régóta zajlik polémia arról, hogy lehetséges-e, szükséges-e osztályozni, csoportokra osztani a világ jogrendszereit. Ennek eldöntése semmiképpen sem a dolgozat feladata, viszont az a *Jasza* alapján is nyilvánvaló, hogy különbségeket tudunk felmutatni a mindenkori nyugati és keleti jogszemlélet között.

A kollektivistikus eszmék, a morális, erkölcsi, jogi normák egysége, a nyílt, elhúzódo konfliktusok és „perlekedések” teljes hiánya – ezek mind egytől egyig világosan fellelhető motívumai Dzsingisz kán törvénykönyvének, a *Jasza*-nak, mely mindebből kifolyólag a klasszikus keleti jogszemlélet egy olyan lenyomata, mely betekintést nyújthat az európai szemnek az ázsiai jogfelfogásba. Ez pedig, valamint a keleti jogi kultúrákkal való további ismerkedés megnyithatja talán az utat az előtt, hogy sok évszázad „jogi exportját” követően nyugati jogi kultúránk is tanuljon a keleti szemléletből.

JEGYZETEK

- 1 Szmodis Jenő: A nyugati jog alkonya? Állam és Jogtudomány, 2007/1, 69. o., a továbbiakban: Szmodis: A nyugati jog... Vö. uő: A jog és a vallás szükségszerű kapcsolatáról. Magyar Szemle, 2010. október 112–127. Figyelmet érdemel azonban, hogy a római jog is a vallás közegeiben fogant. Lásd Szmodis Jenő: A jog realitása. Az etruszk vallástól a posztmodern jogelméletekig. Kairosz, Budapest, 2005.
- 2 Taqi al-Din Ahmad ibn ,Ali ibn ,Abd al-Qadir ibn Muhammad al-Maqrizi (a továbbiakban: Maqrizi) XIII. töredéke alapján írja George Vernadsky: The scope and contents of Chingis Khan's Yasa, Harvard of Asiatic Studies, 1938. Vol 3, No. ¾, 348. o. A továbbiakban: Vernadsky: The Scope... Vö. Szmodis: A nyugati jog...
- 4 Lásd még: A. N. Poliak: The Influence of Chingiz Khan's Yasa upon the General Organization of the Mamluk state. Bulletin of the School of Oriental and Asiatic Studies, University of London, 1942. Vol 10. 862–876.
- 5 Szmodis Jenő: Adalékok a nyugati jog problematikájához, Állam és jogtudomány, 2010/2, 208. o. A továbbiakban: Szmodis: Adalékok...
- 6 Dümmerth Dezső: Az Árpádok nyomában. Panoráma. Budapest. 1987. 27. Vö. Iordanes: Getica. A gótok eredete és tettei. L'Harmattan. Budapest, 2004.
- 7 Ata-Malik Juwaini, Mirza Muhammad: Tarikh-i Jahangushay-i, Gibb Memorial Series, vol. XVI, Leyden and London, 1912, 22. o., a továbbiakban: Juwaini: Tarikh-i...
- 8 Vö. Pétis de la Croix: The History of Genghizcan the Great, fordította: Penelope Auben, London, 1722, 79–88. o., a továbbiakban: Pétis: The History...
- 9 Szmodis: Adalékok... 206. oldalán idézi Zlinszky Jánost: Állam és Jog az ősi Rómában. Akadémia Kiadó, Budapest, 1996. 84. o.
- 10 Lőrincz László: Mongólia története. Budapest: Gondolat kiadó, 1977, 44. o., a továbbiakban: Lőrincz: Mongólia...
- 11 E mozzanatban is tetten érhető az az igen figyelemre méltó etológiai tény, hogy a legfejlettebb főemlősök esetén a dominanciahierarchia a szövetségek létrehozására vonatkozó képességen fordul meg. Szmodis Jenő: A jog a humánétológia tükrében. Magyar Tudomány, 2011. 5. 548–557. Különösen 552. Lásd még uő: A jog mint multidiszciplináris jelenség. Magyar Tudomány, 2011. 05. 514–516. o.; Uő: Multidiszciplináris jogi tanulmányok. Bíbor Kiadó Miskolc, 2012. 111–139. Uő: A jog humánétológiai alapjairól és vallási jellegéről. Valóság, 2011. 9. 1–23.
- 12 Anonymous: A mongolok titkos története. Fordította: Ligeti Lajos. Budapest: Gondolat kiadó, 1962, 91–92. o., a továbbiakban: Anonymous.
- 13 Juwaini: Tarikh-i... 18. oldal, vö. Abel Rémusat: Mémoires sur les relations politiques des princes chrétiens, et particulièrement des rois de France, avec le Empereurs Mongols, Mémoires de l'Institut Royal de France, VI-VII, 1822-1824.
- 14 Boris J. Vladimircov: The Life of Chingis Khan, Boston, 1930, 124. o.
- 15 Vö. George Vernadsky: Were the Mongol Envoys of 1223 Christians? Seminarium Kondakovianum, III.
- 16 Bar Hebraeus idézi, Vernadsky: The Scope..., 346. o.
- 17 A keleti nomád, ezen belül a mongol kultúrkörben tehát nem volt jelen a kiválasztási rendnek az a rugalmassága és polifóniája (politikai illetve hivatalnoki kiválasztási rend választás, illetve kinevezés útján), amely a Nyugaton fokozatosan kialakult. Vö. Szmodis Jenő: Kiválasztási rend és kiválasztási motiváció a közjog területén, Gazdaság és Társadalom, 1996. 3–4. 145–163.
- 18 Juwaini: Tarikh-i... 24. o.
- 19 Vernadsky: The Scope... 348. o.
- 20 Juwaini: Tarikh-i... 20–23. o.
- 21 Vö. Valentin A. Riasanovsky: Fundamental Principles of Mongol Law, Tientsin, Telberg's International Bookstores, 1937, a továbbiakban: Riasanovsky: Fundamental...
- 22 Bar Hebraeus, E. A. Wallis Budge: The chronography of Gregory Abū'l Faraj. Első kötet,

354. old., London, Oxford University Press, H. Milford, 1932. A továbbiakban: Bar Hebraeus: The chronography...
- 23 Juwaini: Tarikh-i... 18. o.
- 24 Vernadsky: The Scope... 349. o.
- 25 A *yarlik*-ok a kán által adományozott, a katonakiállítás és adózás alól felmentést adó kiváltságlevelek. Elsősorban egyházak rendelkeztek vele. Új kán megválasztása esetén ezeket meg kellett erősíteni.
- 26 Lásd még V. V. Grigorjev: O dostovernosti Chanskich Jarlykov, Moszkva, 1842.
- 27 Juwaini: Tarikh-i... 22–23. o.
- 28 Vö. Péti: The History...
- 29 Juwaini: Tarikh-i... 23. o.
- 30 Juwaini: Tarikh-i... 19–20. o.
- 31 Vernadsky: The Scope... 352. o.
- 32 Vö. Bar Hebraeus: The chronography... 355. o.
- 33 Vernadsky: The Scope... 352. o.
- 34 Vö. Péti: The History...
- 35 Juwaini: Tarikh-i... 20. o.
- 36 Bar Hebraeus: The chronography... 355. o.
- 37 Szmodis: A nyugati jog... 70. o.
- 38 Magakait idézi Vernadsky: The Scope... 354. o.
- 39 Lásd még Riasanovsky Fundamental...
- 40 Vö. Péti: The History...
- 41 Juwaini: Tarikh-i... 19–20. o.
- 42 Vernadsky: The Scope... 355. o.
- 43 Vö. Riasanovsky: Fundamental...
- 44 Riasanovsky: Mongolskoe Pravo, Preimushchestvenno Obychnoe, Harbin, N.E. Chinarev, 1931, 19. o. A továbbiakban: Riasanovsky: Mongolskoe...
- 45 Vö. Juwaini: Tarikh-i... 19–20. o.
- 46 Vernadsky: The Scope... 356. o.
- 47 Péti de La Croix-t idézi Vernadsky: The Scope... 357. o.
- 48 Riasanovsky: Mongolskoe... 15. o.
- 49 Riasanovsky: Mongolskoe... 15. o.
- 50 Bar Hebraeus: The chronography... 355. o.
- 51 Maqrizi-t idézi Vernadsky: The Scope... 358. o.
- 52 Berezint idézi Vernadsky: The Scope... 359. o.

